

## Entomologen som förebild – Raymond Lee Ditmars och hans fiktiva karaktär professor Smith

ANDERS N. NILSSON

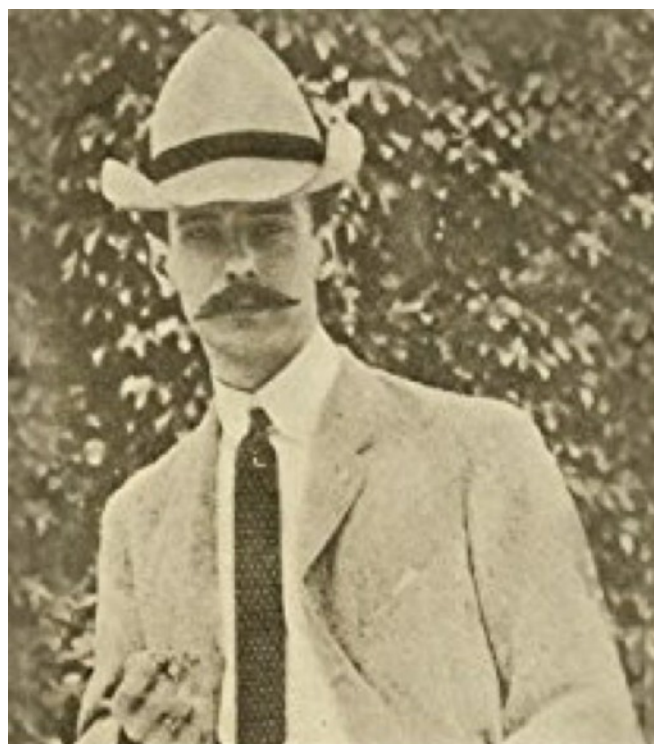
Det behövs motbilder till populärkulturens många skildringar av entomologen som komisk nörd med drag av morbid psykopat (Nilsson 2017). Jag snavade nyligen över en habil entomolog med drag av hjälte i Raymond Ditmars ungdomsbok *Urskogens under* från 1937 (amerikanskt original 1933, *The Forest of Adventure*). Professor Fenimore Samuel Smith är som amerikansk entomolog i boken del av en zoologisk expedition till Karibien och Guyana. Då jag förvånades storligen över den spännande och välskrivna bokens gedigna zoologiska information blev det även till att fördjupa sig i författarens livsöde och övriga produktion. Förvisso en bortglömd gigant!

### Raymond Ditmars

Raymond Lee Ditmars (1876-1942) växte upp i New York och blev där tidigt intresserad av ormar. Pappan var möbelhandlare av holländskt ursprung och veteran från konfederationens trupper. Redan i de lägre tonåren hade Raymond i hemmet terrarier med giftormar av många olika slag och vistades mycket ute i naturen för att studera främst kräldjur och insekter. Han anställdes redan 1893 av American Museum of Natural History för att bland annat montera insekter. Via Harlem Zoological Society, som Raymond var med och bildade, hade han fått kontakt med museets ledande entomolog William Beutenmüller. Sex år senare flyttade Ditmars över till det nyöppnade Bronx Zoo där hans egen ormsamling kom att bli kärnan i reptilavdelningen. Med tiden utvidgades hans ansvar till att gälla även däggdjuren och insekterna, och han började

såväl att skriva böcker illustrerade med egna foton, som att göra naturfilmer. Ditmars bidrog till att sprida intresse för kräldjuren och kom att bli Amerikas mest välkända herpetolog. Även om huvuddelen av hans 17 böcker och många artiklar behandlade kräldjuren skrev han även en del om insekter. Jag vill särskilt framhålla den av Helene Carter mycket vackert illustrerade barnboken *The Book of Insect Oddities* från 1938, liksom Ditmars enda roman, *The Forest of Adventure* från 1933. Den senare är den enda av Ditmars böcker som föreligger i svensk översättning: *Urskogens under* utgiven av Åhlén & Söner 1937.

Ditmars många tidiga djurfilmer lär man tyvärr aldrig få se, även om flera av dem gjorde succé i likhet med *The Book of Nature*



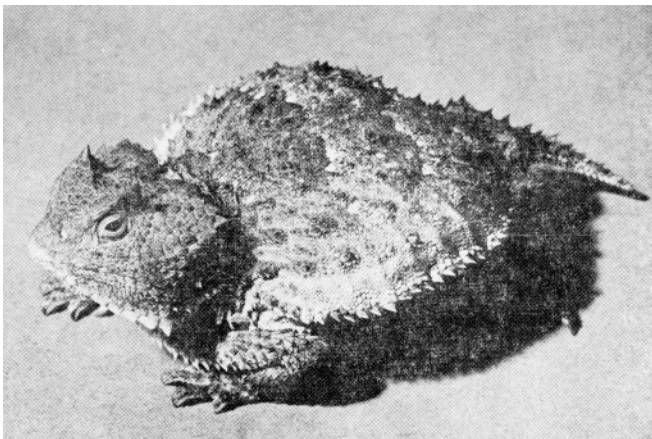
Raymond Ditmars i sina yngre dagar. Notera att slipsnålen är gjord av en orms gifttand.

från 1914. I slutet av 20-talet började han även göra ljudfilmer. Filmen *The Jungle Circus* innehåller bland annat scenen *The Common Fly as Juggler*, i vilken ”an inverted housefly manipulating tiny dumbbells with its feet while stuck by the wings to a chair, the latter supported on the carapace of a dung beetle” (Eatherley, s. 192). Verkligen nåt för NEF:s årliga entomologiska filmfestival.

I slutet av 30-talet anlade Ditmars en koloni av bladskärarmyror (troligen *Atta cephalotes*) i reptilhuset i Bronx. Från några hundratals myror fångade på Trinidad växte kolonin snabbt till tiotusen individer och kom 1941 att bli kärnan i det nya insektshuset i Bronx Zoo. När myrorna en vinter började äta upp varandra lät Ditmars sända efter nya från Trinidad, vilket i *New York Times* gav upphov till rubriken *Ants Flown to Zoo as 'Strike-Breakers'*.

### Myrskallar visar vägen till rar odla

Den enda art jag hittat som uppkallats efter Raymond Ditmars är paddleguanen *Phrynosoma ditmarsi* Stejneger, 1906, i USA känd som Ditmar's horned lizard. Den ovanliga arten var i 65 år känd bara från typserien, mycket på grund av den oprecist angivna typlokalen. Genom att analysera tarminnehållet från tre konserverade individer lyckades Vincent Roth till sist återfinna arten i norra Sonora, nära gränsen till Arizona. Analysen omfattade såväl småstenar,



Ett exemplar av paddleguanen Ditmar's horned lizard.

gräsfrön som insektfragment. Fragmenten härrörde från 17 olika insekter varav åtta olika arter av myror, bland annat *Pogonomyrmex apache*. En vivel visade sig tillhöra en då ännu obeskriven art. Man gjorde till och med en studie av de olika myrornas höjdfördelning i Sonoras berg för att fastställa i vilket höj dintervall de kunde finnas tillsammans. Man hamnade till slut i det rätta området och fick av en mexikan vid ett borrhorn i bergen veta att hans barn brukade leka med såna ödlor. Så kan det gå!

### Med professor Smith i djungeln

Den expedition som skildras i *Urskogens under* avgår från Virginia i ett specialbyggt lastfartyg. Som entomolog har Smith fått sin hytt ombyggd för att kunna hantera alla sina glasburkar när fartyget rullar: ”Hans hytt såg ut som ett apotek [...] Rader av burkar och flaskor i alla möjliga storlekar, provrör och kolvar fyllde de översta hyllorna” (s. 26). Expeditionens första anhalt är Kuba där levande snabelslidmöss i släktet *Solenodon* är huvudattraktionen att fånga levande. Efter slaghävning i gräset har Smith fått sina ben fullproppade med fästingar och gräskvalster (”rödlöss) och benen ”voro betäckta av blåroda fläckar, växlande i storlek från små prickar till centimeterstora bulor” (s. 65). Men två infångade *Solenodon* behöver mat och Smith klarar knipen genom att gräva fram massor av feta skalbaggs-larver i stubbar där en cyklon tidigare dragit fram.

Medan fartyget stävar mot Georgetown i Guyana ser Smith till att få hjälp med att nåla upp alla insekter han fångat på Kuba. Metodiken beskrivs utförligt i boken. Då man ämnar färdas i en mindre motorbåt uppför Demarara-floden tvingas alla vara sparsam med utrustning. Smith ämnar bland annat medföra en ljusfälla, ett paraply och tre meter lång insekthåv samt en tånghåv.

Expeditionens tropikvane läkare Price förbereder deltagarna på att de ska vara

beredda på klåda och skydda sig så gott de kan mot småkrypen:

”Var man går här i skogarna blir man biten eller stungen. Och ofta kan man råka riktigt illa ut. Jag har sett sällskap komma tillbaka från djungeln i ett ömkansvärt tillstånd, finansiellt välutrustade expeditioner, som alldeles misslyckats på grund av bristande försiktighetsmått mot bitande insekter. Rödlöss, fästingar, stickflugor, moskiter av de mest infernaliska slag, bitande och stickande myror – alltsammans i ett fullständigt paradiset vad växtligheten beträffar. Jag har ofta kommit på den tanken att dessa insekthorder är naturens försvar mot människans intrång i urskogen” (s. 133f).

### Entomologen fick sin hona

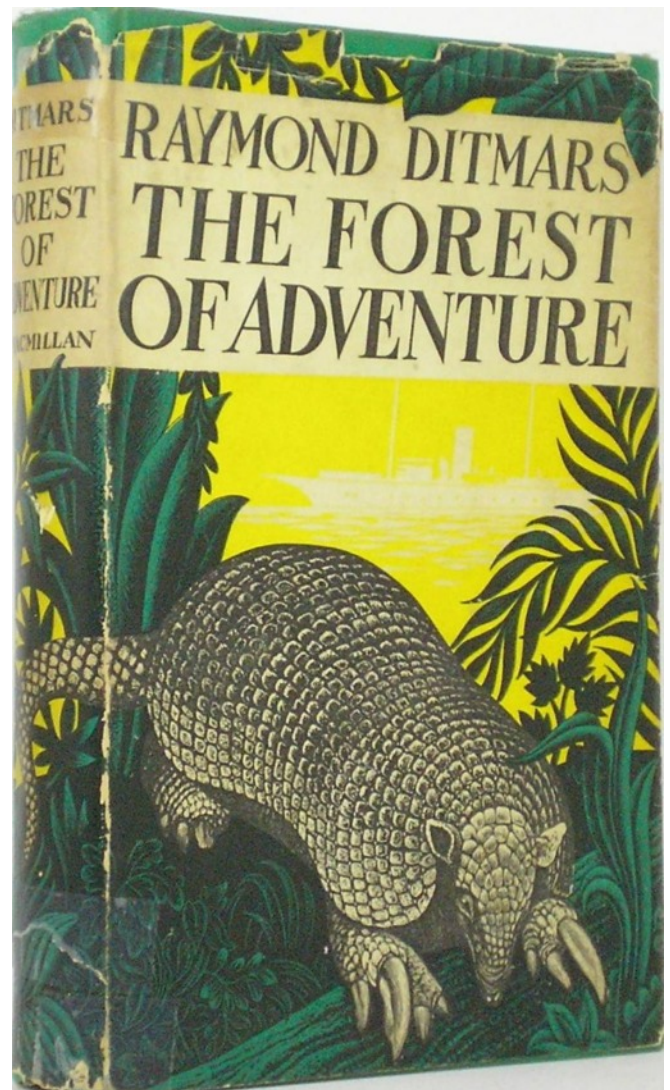
När Smith en dag inte syns till på många timmar blir man orolig för att han ska ha gått vilse i djungeln. Men man tar det inte så hårt då man tror att han kan ta hand om sig själv och inte är ”den tankspridde och drömmande vetenskapsman som han vid första påseendet ger intryck av” (s. 162). Smith kom på avvägar när han följde en grupp hanar av praktfjärilen *Morpho cypris*, vars glans överträffar det mesta i naturen. Men det är den gulaktiga och större men betydligt mindre praktfulla honan som är den stora sällsyntheten och han tolkade hanarnas beteende som att det fanns en hona i närheten. Fjärilarna flyger dock högre än vad han kan nå med sin håv och när de vid ett unikt tillfälle hamnar bland lite lägre träd satsar han allt på sitt håvslag. Undret inträffar att håven viker sig i en skarv samtidigt som honan gör ett tvärt sidokast och han har henne fångad.

### Bushmaster och jättebälta

Väl på väg tillbaka till lägret hamnar dock Smith ur kurs efter ett skrämmande möte med en *bushmaster*, världens längsta och mycket giftiga huggorm. Det börjar skymma och han skadar foten när han trampar ner i ett hål. Han beslutar sig för att övernatta på

en liten kulle. Som tur var hittar expeditionens hund fram till honom i mörkret. I gryningen leder hunden Smith till de andra och han är då alldeles blodig i ansiktet efter att ha blivit tappad på blod av en vampyrfladdermus. Med sig har Smith en mycket sällsynt liten groda och han kan även berätta var den sällsynta jättebältan, *Priodon giganteus*, har sitt tillhåll. Ett djur som expeditionen hade som mål att få med sig levande. Vilket även lyckas tack vare Smith. Men för entomologen var det viktigaste att han hittade igen den mässingssprint till håvskäftet som gått förlorat under hans nattliga bravader.

Smith är även till stor hjälp när det gäller att finna mat till den inburade jättebältan. De jättegräshoppor han fångar blandas krossade med torkad fisk och kondenserad mjölk till en smaklig gröt. En jättegräshoppa sägs vara



nära två decimeter lång. Smith plockar förstås även ut ett urval gräshoppor till sina samlingar. En av expeditionens bärare från trakten meddelar att insektsröra skulle vara ”en läckerhet för alla urskogens indianer, och att det bästa indianerna visste var en blandning av gräshoppor och stora skalbaggs-larver” (s. 235).

### Beröm och upprättelse

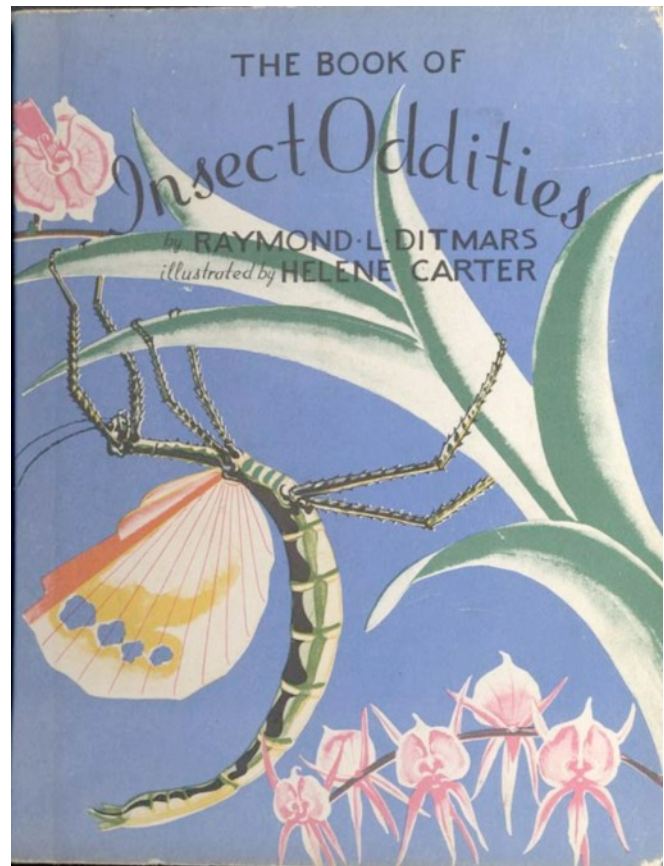
I en längre intervju tryckt i Baltimore Dispatch ger senare expeditionens finansär herr Morlan massor av cred till entomologen:

”Professor Smith [...] visade sig vara en synnerligen initiativrik och värdefull medlem av expeditionen. Han löste solenodondjurens utfodringsproblem, han förföljde över en sträcka av flera kilometer en utomordentligt rar och vacker fjäril och lyckades till sist fånga den i oskadat skick, han löste problemet hur man skall bete sig, när man råkar vilse i urskogen, han upptäckte jättebältans bo, och han fick på ett mycket originellt sätt det kraftiga djuret att stanna, när det höll på att gå oss ur händerna” (s. 247f).

För Smith själv förefaller dock det viktigaste vara att efter hemkomsten få visa upp sin felfria *Morpho*-hona för kollegan Dickinson. Speciellt då denne före resan skrutit inför Smith över sitt eget exemplar, som dock uppvisade några smärre skador.

### Källor

Ditmars, Raymond, 1937: *Urskogens under*. Stockholm: Åhlén & Söners Förlag. (US orig. Macmillan 1933, *The forest of adventure*, svensk övers. Gösta Olzon.)



Ditmars, Raymond, 1938: *The book of insect oddities. Where the strange insects of the world are found*. Ill. Helene Carter. Philadelphia: Lippincott & London: George Harrap.

Eatherley, Dan, 2015: *Bushmaster: Raymond Ditmars and the hunt for the world's largest viper*. New York: Arcade.

Nilsson, Anders N. 2017: Varför dissas alltid fjärilssamlarna inom populärkulturen? *Skörvönöpparn* 9:27-35.

Roth, Vincent D. 1997: The case of the lost lizard. <http://herp.mx/notes/1997/01/001/Vincent-Roth-Phrynosoma-ditmarsi-the-Case-of-the-Lost-Lizard.php>

**Författarens epost:**  
andersn Nilsson258@gmail.com